

EL PROBLEMA DE LA DELIMITACIÓ DE L'OBJECTE D'INVESTIGACIÓ I
ANÀLISI EN ANTROPOLOGIA. CRÍTICA D'ALGUNS MODELS EMPRATS PER
A L'ESTUDI DE LA PENÍNSULA IBÈRICA.

Joan FRIGOLÉ.

Institut Català d'Antropologia.
Universitat Autònoma de Barcelona.

El debat que mantigueren Dumont i Srinivas sobre les característiques sociològiques del sistema de castes i la comunitat aldeana a l'Índia, i sobre quin dels dos ha d'ésser considerat com l'objecte primari d'investigació, resulta il·luminador en el moment de plantejar-se el tema de l'objecte/ i de la unitat d'investigació i anàlisi a la Península Ibèrica.

Tant Dumont com Srinivas reaccionen davant de la imatge/ de la comunitat aldeana índia com a "república autònoma" en l'aspecte polític, una unitat autàrquica en l'aspecte econòmic, i igualitària en el nivell social. Aquesta és un tipus/ d'imatge històrica elaborada pels administradors britànics i pels més conspicus intel·lectuals europeus del segle passat. És una imatge persistent que ha influït en els investigadors posteriors, els antropòlegs inclosos, que van confondre aquesta imatge estereotipada amb la realitat.

Cal deixar clar, abans d'intentar sintetitzar esquemàticament les posicions de Dumont i Srinivas, que aquests dos / grans estudiosos de l'Índia no sempre han mantingut posicions divergents respecte a aquests temes, però aquestes es manifesten clarament si comparem el treball de Srinivas intitulat "The Indian Village: Myth and Reality" (1975) amb diversos treballs de Dumont, entre els quals cal situar Homo Hierarchicus (1967).

La posició de Dumont, presentada de manera molt esquemàtica i contundent, és que la comunitat aldeana índia no té / entitat sociològica pròpia. Dumont referint-se a l'Índia afirma:

"al principi dels estudis intensius d'Antropologia social, alguns autors s'han sentit atrets per la 'comunitat aldeana'; hom considerava que l'aldea era, no independent del medi, però si aïllable, essent accentuats especialment els caràcters generals sobre els caràcters específics, sobre la base territorial més que no pas sobre la ideologia de la casta" (Dumont, 1967: 204).

Els caràcters generals de l'aldea estan relacionats amb la base territorial. Què significa això? Això significa que l'investigador que escull l'aldea com a objecte d'investigació emfatitza el factor territorial i geogràfic com a princi

pi d'adscripció a la comunitat i com a principi estructurador de la societat. Vol dir que la cohesió, la solidaritat i la identificació socio-cultural es fonamenten especialment en el principi territorial més que en altres principis. El principi territorial de forma directa o a través de la ritualització i simbolització d'ell mateix. Així per exemple, la fixació de límits, la delimitació de certs espais, realitza un paper important en la configuració sociològica de la comunitat aldeana. A partir d'aquí, la comunitat aldeana pot ésser concebuda com un tot amb protagonisme propi, la qual cosa implica una reificació de la realitat. Concebre l'aldea com una entitat sociològica real implica impossibilitar la percepció de l'específic en la realitat índia. L'específic a l'Índia és "la jerarquia i potència de domini que són omnipresents" (Dumont, 1967: 103), però que passen a un segon pla molt discret o bé desapareixen si hom se centra en el problema de quina naturalesa, o quin tipus de realitat posseeix la comunitat aldeana/índia.

Per a Dumont, és el sistema de castes el que posseeix una entitat sociològica real, i és allí on l'antropòleg ha de centrar primàriament la seva atenció. Si hom mira la comunitat aldeana preguntant per les seves característiques, no qüestiona el sistema de castes. Una perspectiva exclou l'altra. La solidaritat real i simbòlica que s'ha d'atribuir als membres de la comunitat aldeana perquè hom pugui parlar d'una entitat existent i persistent, exclouen que hom se centri primàriament en el sistema de castes i en la relació que existeix entre elles. Els fenòmens com ara la complementarietat, la solidaritat, la cohesió i la unitat i les seves característiques i abastament queden molt més ben delimitats i explicats si són estudiats des de la perspectiva del sistema de castes que no pas la de l'aldea.

Segons Dumont, la noció de "casta dominant", que va ésser introduïda per Srinivas a partir dels conceptes de "família o llinatge dominant" de la literatura antropològica africana va suposar un canvi important. El protagonista principal ja no va ésser l'aldea sinó que fou la casta. El sistema de castes va passar al primer pla i va donar "un contingut més exacte a la idea vaga de "solidaritat aldeana"". Segons Dumont i Pocok (1957: 29):

"la solidaritat a nivell d'aldea o poblat no és altra cosa que la solidaritat de la secció local de la casta dominant i els membres de les altres castes són fidels no al poble o aldea com a tal, sinó a la casta dominant que és la que té el poder econòmic i polític".

La introducció de la noció de casta dominant ha servit per aïllar també "a nivell de l'aldea, l'aspecte no ideològic que ens ocupa ací", és a dir, el sistema de castes. Escóllir l'aldea com a objecte primari d'estudi implica centrar-se en el fet de "viure junts", en el conjunt de contextos que inclouen a "tot el món". La majoria de les incursions que afecten a tothom operen a nivell simbòlic i ritual i són de naturalesa mística. Conseqüentment, el fet de centrar-se en el poble com a màxima realitat implica abordar primària-

ment una realitat ideològica. Centrar-se en el sistema de castes significa considerar primàriament els grups socials i 7 llurs relacions, i a la vegada el sistema d'inclusions i exclusions més significatives. Es a partir del sistema de castes com es pot avaluar millor el conjunt d'exclusions i inclusions existents, incloses les que donen existència simbòlica 7 a les comunitats aldeanes.

Srinivas està d'acord amb Dumont respecte als excessos / d'idealització que molts autors i moviments nacionalistes in dis han comès respecte a la comunitat aldeana índia. Srinivas remarca, igual que Dumont, la manca d'autonomia econòmica i política de l'aldea índia. L'aldea índia no té entitat / sociològica, és sols una entitat urbanística i demogràfica. / Per a Dumont, la comunitat aldeana és sols el lloc on s'han / d'estudiar les castes.

Srinivas no està d'acord amb Dumont sobre el fet que la / comunitat aldeana sigui sols una comunitat arquitectònica i / demogràfica; afirma també la seva realitat sociològica. La / posició de Srinivas es podria sintetitzar de la manera se / güent: el sistema de castes sense la comunitat aldeana no s'entén fora d'ella. Inqüestionablement, la situació inver / sa encara és més evident.

Crec que en l'argumentació de Srinivas hi ha una certa confusió. Dumont està d'acord amb Srinivas en el fet que / per estudiar les castes cal fer-ho en llocs concrets. Però Srinivas creu que no n'hi ha prou; ell vol afirmar la realitat sociològica de la comunitat. Es tracta de situar-la en / al mateix nivell de realitat que el sistema de castes. La in consistència de la seva posició apareix quan, en voler provar l'existència sociològica de la comunitat, les manifestacions que enumera són fonamentalment de tipus ideològic, i conse / quentment, caldria estudiar qui és que les manipula o les / crea, ja que mai no és el poble sencer qui ho fa. La resta / de manifestacions no es poden atribuir al poble com a / tal, sinó que són el resultat de l'associació de / tes, l'expressió d'una situació concreta de domini com, per / exemple, les relacions patró / client, la "complementariedad productiva" de las castes, etc. Aquestes manifestacions reafirmen l'existència primària i fonamental del sistema de cas / tes.

La confusió en l'argument de Srinivas procedeix del fet / que no afirma explícitament que l'estudi de la realitat a / través del concepte de poble, o del concepte de casta, són / dues posicions o òptiques diferents i difícils de reconciliar, tot i que sembli que es puguin juxtaposar. El projecte de Srinivas -la casta té entitat sociològica; la comunitat aldeana / té entitat sociològica- és el resultat d'haver aplicat dues / òptiques distintes i oposades. Així, o s'afirma que la comu / nitat aldeana s'ha de contemplar des de l'òptica i el / concepte de casta, i llavors aquella no serà altra cosa que / una realitat secundària i les inclusions que abastin "tot / el món" estaran en funció del sistema de castes i les seves / relacions, o s'afirma el fet contrari; però no ambdues coses a la vegada.

Si tenim en compte la caracterització sociològica del poble o comunitat aldeana feta per Srinivas, observarem que a la pràctica és també infructuós l'enfocament eclèctic que / propugna. Les manifestacions més clares i "mesurables" per tanyen al sistema de castes i la resta són de tipus ideològic, susceptibles de diverses interpretacions, i són difícils de mesurar, calibrar i determinar.

* * *

Havent examinat aquest debat que considero molt útil i / orientatiu per als estudiosos de la Península Ibèrica, examinaré a continuació quines són les posicions i òptiques emprades en aquest camp, agafant com a punt de partida algunes de les monografies que em sembla que són més significatives. Perquè la discussió sigui més homogènia, i siguin més / fàcilment apreciables les conseqüències d'un enfocament i / d'altre, em limitaré a una sola àrea cultural i geogràfica: Andalusia. Les monografies que intentaré comentar, contrastar / i comparar a la llum del debat anterior, són les dels autors següents: Los hombres de la Sierra de Julian Pitt-Rivers (1970) Estudio Antropológico-social de un pueblo del Sur d'Enrique Luque Baena (1974) i La Odisea andaluza, de David Gregory / (1978).

El que és realment important és descobrir quin és el model o metàfora (allò conegut que hom pren com a punt de / partida per aprehendre i relacionar-se amb allò que és / desconegut) que utilitza cada autor per seleccionar, relacionar i coordinar els fets. Ara el que ens interessa no és / parlar de la realitat, en aquest cas d'Andalusia, sinó esbrinar i conèixer a partir de quines posicions implícites o explícites hom ha retallat i seleccionat la realitat complexa i diversa d'Andalusia, i esbrinar quins instruments conceptuals han estat emprats per fabricar el coneixement particular que ens ofereix cadascun d'aquests autors. Si hom pot / valorar quelcom en aquest moment, ha d'ésser quelcom que faci referència a les òptiques, perspectives i objectius que / presenten i als quals s'encaminen.

* * *

Començarem amb l'obra de Pitt-Rivers. Quin és el model / emprat per aquest autor? A partir de quin criteri, premissa / o dimensió coneguda retalla, descriu i analitza la realitat / socio-cultural? L'element que constitueix la clau de volta / per a Pitt-Rivers és un principi geogràfic. La dimensió espacial o territorial representa per a Pitt-Rivers l'element de més importància per a la integració social. De manera més / directa, és la imatge concreta del poble o comunitat compacta tal com es pot observar a Andalusia el que l'impulsa a / pensar el fet social i cultural en termes d'homogeneïtat, la qual cosa ve a ésser el mateix que igualtat, en el sentit de

la identitat de tots aquells que han nascut al mateix lloc. L'homogeneïtat, la igualtat i la identitat són fenòmens que existeixen en la mesura que establim l'oposició entre el poble i unes altres entitats iguals o distintes. Són fruit de l'oposició i no unes característiques inherents a l'objecte.

De la compacitat urbanística, de la delimitació espacial, vol deduir-ne qualitats semblants però a un nivell distint. L'heterogeneïtat no trascendeix ni contradiu el fet fonamental i primari d'ésser membre de la comunitat compacta. La pregunta bàsica que es planteja Pitt-Rivers és saber què és el poble, quina naturalesa té, quins significats té. La pregunta no és saber quants grups viuen al poble o com es classifiquen o agrupen en funció de varis criteris i quines posicions ocupen en funció de la seva importància dins contextos diferents. La pregunta en tot cas seria, què significa i implica ésser membre del poble? La pertinença al poble és el criteri sociològic / més important, de la mateixa manera que suara havia afirmat / que el principi geogràfic és el més decisiu per a la integració social. Distincions com ara "jornalero", "aparcero", "pequeño propietario", etc. queden en segon terme i enfosquides pel mot "pueblo".

La paraula "pueblo" té tres significats bàsics: localitat, gent, i en tant que s'oposa a ric, gent senzilla o plebea. Els dos darrers significats són sinònims i es poden reduir al primer. D'aquesta manera, per a Pitt-Rivers, el significat bàsic és de localitat o territori delimitat. A partir d'aquí, es poden formular les següents oposicions: interior / exterior; poble / altres pobles; poble / estat; poble / rics; poble / autoritats.

Vegem unes breus citacions sobre aquestes darreres oposicions:

"El concepto de pueblo como única unidad política / (frente) a la clase gobernante que representaba una influencia exterior" (Pitt-Rivers, 1970: 31).

"Ya que los ricos no pertenecen realmente al pueblo, sino que sus horizontes desbordan ampliamente los límites / de su localidad (Ibid, 32).

"Los señoritos pertenecen, culturalmente, menos al pueblo que a la clase media de la región" (Ibid, 163).

El fet que els "señoritos" no pertanyin al poble està basat no sols en el seu relatiu absentisme, sinó també en l'exclusió simbòlica de les viles, és a dir, no tenen motius, ni els són aplicats els conceptes i sancions que l'opinió pública empra amb els membres del poble. Ara bé, aquestes darreres informacions no impedeixen que posteriorment afirmi:

"Las personas influyentes y ricas unen el pueblo al estado a través de contactos sociales y políticos. Esta gente será designada..... como "el grupo rector" (Ibid, 46).

Com que no li interessien, tenint en compte el model / elegit, el tema de les desigualtats econòmiques i polítiques, els mecanismes del poder i les situacions de domini i dependència, no es planteja seriosament la posició ni la col·laboració d'aquest grup rector. El fet que els señoritos siguin 7 exclosos a nivell simbòlic, ritual i cultural de la vida del poble, no implica la seva exclusió en altres contextos. D'aquest fet en diu molt poques coses, car el seu llenguatge, / començant pel camp econòmic, es redueix a la utilització dels termes riquesa i pobresa. Aquesta última, segons ell, sols / és significativa en el cas que pugui significar inferioritat moral, la qual cosa privaria algú de l'honor, i la pèrdua de l'honor l'exclouria simbòlicament de la comunitat dels que / són iguals i, per tant, com a membre del poble.

A partir de la imatge de comunitat compacta, tenim diverses significacions anàlogues en altres nivells: el poble com a / unitat política (pàg. 31), el poble com a unitat moral (pàg. 45), "el poble com a comunitat altament centralitzada, tant / estructuralment com emocionalment" (Pàg. 44). El poble és la realitat sociològica més important, tot i que les seves manifestacions siguin de naturalesa fonamentalment simbòlica, és a dir, ideològica. Aquestes manifestacions es poden interpretar en termes de valors. La paraula valor és l'instrument 7 conceptual que utilitza per desenvolupar el seu model d'investigació.

D'aquesta manera, els valors de la comunitat que ell considera fonamentals, com la igualtat, el consentiment mutu, 7 l'honor, l'amistat, els considera en la base d'institucions / econòmiques i polítiques tals com l'"aparceria", el "compa- / draço", la relació patró-client, etc. El fragment següent, / és molt característic de la seva visió:

"En un lugar donde los hombres son conceptualmente iguales, la base de su cooperación puede únicamente consistir en la reciprocidad voluntaria dictada por el mutuo / consentimiento de las partes, opuesta completamente a / cualquier tipo de rangos o de categorías" (pàg. 165).

El fet de privilegiar l'estudi dels valors implica emfatitzar la percepció i la valoració que la gent fa del comportament d'altra. Això ens porta a considerar la funció de l'opinió i el control social. Segons Pitt-Rivers, ambdós aspectes estan molt desenvolupats i són molt actius al poble estudiat. Aquestes característiques tenen relació amb la importància que té el carrer en la vida pública de la gent. Així, 7 per exemple, Pitt-Rivers examina tot el que fa referència a la presentació de les persones, els tractaments, l'etiqueta / els modes, la consideració externa, el consum, etc. Hi ha un predomini del que es veu directament sobre el que no es percep tot seguit, de l'estructura visible sobre l'estructura / implícita, no visible directament. Així, per exemple, afirma:

"La riqueza en sí misma no es un mérito intrínseco. Y viceversa, la pobreza no implica inferioridad en esferas 7 distintas de la economía..." (Pàg. 78).

En relació amb això, el següent fragment és també molt eloqüent:

"Por otra parte, son muy limitadas las cosas que se pueden hacer con el dinero dentro del pueblo, como no sea / comprar nuevas tierras para luego distribuirlas entre sus hijos" (Pàg. 79).

Segons el model que l'orienta, es fixa més en el consum / i en els hàbits de realitzar despeses que en l'acumulació de la propietat. Això li permet de salvar la premissa de l'igualitarisme, si exceptuem els rics, els quals són considerats viciosos per la gent, a causa de llurs despeses immoderades.

Quan defineix la condició social de la gent, té en compte sols factors tals com la generositat, l'educació i l'edat, tot i que aquesta és considerada sols en relació amb "la educació para desempeñar un papel efectivo en los asuntos del pueblo" (Pàg. 103). Tot això implica que quan es proposa definir els "señoritos" cau en una posició subjectiva, tal com ell mateix reconeix. També es podria dir que la generositat / els modes, etc. formen part d'un estereotip que es pot modificar, manipular i ajustar a determinades circumstàncies i situacions. Tendeix a separar la personalitat de l'individu / de l'ocupació de la seva posició social. La frase següent és una citació clara de la seva òptica:

"Todos son habitantes de una población, el modo en que / se gane cada uno la vida es otro asunto" (Pàg. 66).

Suara he comentat que el que fa referència a l'esfera / econòmica queda reduït als termes de riquesa i pobresa, i aquesta darrera és significativa quan pot implicar una inferioritat moral, el fet d'haver d'humiliar-se, haver de / captar. Aquest és l'únic dels contextos que ens ofereix per fonamentar les seves afirmacions. Hagués estat força dis - tint si hagués examinat, per exemple, les condicions de treball, la contractació laboral, els salaris, els mecanismes / d'explotació, o hagués intentat aprofundir en el que diu en / un altre lloc (Pitt-Rivers, 1970: 134):

"Las parejas pobres ponen casa juntos sin la formalidad / de la ceremonia matrimonial y fundan una familia"

Això l'hagués portat a reconèixer la diversitat, les variacions importants en els estils de vida, etc. Però tot això excedeix el seu model, i l'hagués portat a posar-lo en / qüestió.

Les categories "pueblo" i "señoritos" són excessivament / àmplies i homogènies, però són el resultat del model que par - tint del poble com a quelcom de compacte, el defineix a la vegada com una unitat moral i política, com una força in - terna i als "señoritos" com una força externa.

En la seva obra, Enrique Luque fuig de les divisions dicotòmiques i ens ofereix un panorama de la realitat i de l'estratificació socials basats en la gradació i en la continuïtat. Però això no és cap obstacle per assenyalar discontinuïtats, algunes de les quals són més importants i visibles que / altres.

El model d'Enrique Luque es pot representar mitjançant un triangle:

Des del punt de vista de la propietat o de la seva absència, aquesta sèrie d'oposicions es poden reduir de manera radical a l'oposició següent:

no propietaris (peons, pastors, "medianeros")	/propietaris /("media fajía" "riquillo" "ricos")
--	---

Però la posició dels grups al triangle no sols indica diferències en la possessió de béns i terres, sinó també quant al protagonisme cultural, és a dir, en el manteniment i conservació d'una tradició cultural que es considerada com a típica de la comunitat rural. La posició dels de "media fajía" al triangle no és una posició de transició, sinó central. Això es deu al fet que Luque els identifica amb els sustentadors de la cultural local i al fet que considera llur forma de vida com una síntesi viva de la cultural del poble. A nivell cultural es produeix la identificació entre els "de media fajía" i el poble o comunitat rural, amb la qual cosa pot ressorgir dessorra una altra forma la dicotomia que apareix a l'obra de Pitt-Rivers: poble / no poble. La variació se situa en el fet que el segon terme de l'oposició no és tan homogeni. Però, al capdavall, el model funciona de la mateixa manera; es tracta d'exclusions culturals, simbòliques. En el model de Luque, no sols els rics en són exclosos, sinó també els pobres des del punt de vista de la integració cultural al poble. En el primer cas, l'exclusió o desviació és voluntària; en el segon, és imposada. Observem tot seguit, alguns dels fragments de l'obra d'Enrique Luque sobre aquests punts:

".... a los agricultores modestos, pero propietarios de la tierra que labran, se les ha denominado hasta fechas muy recientes de modo generalizado "la gente de media fajía" (...) "media fajía" no ha significado tan sólo un conjunto de personas (o, mejor, de familias), en situación económica más o menos similar, por lo que a ingresos se refiere, por ejemplo (...) Con este término tan expresivo se ha hecho referencia a un modo de vida no tan radicalmente distinto, pero sí algo diferente al de los otros sectores de la población. De "media fajía" son todas aquellas familias cuyas tierras, en general dispersas, unidas a otros bienes (algunas cabras y ovejas, un par de animales de labor para la yunta, más, en casos, algún otro para transporte y unos cuantos aperos agrícolas elementales) han permitido que sus posiciones, heredadas pero necesariamente reafirmadas a la hora de constituir una familia, no sufran sensible menoscabo de una generación a otra. Tampoco excesiva mejora" (Luque, 1974: 173).

"...por sus modos de vida (que se apoyan como en ningún otro caso en lo que diferencia y al mismo tiempo unifica a los distintos estratos de la comunidad, es decir, trabajo y la propiedad de la tierra inexorablemente unidos) constituye este sector de la población el grado de mayor estabilidad y el que presta una mayor fijeza al sistema de convenciones, normas y usos tradicionales (...) Por ahora me limito a resaltar cómo esas situaciones, concretamente las de "media fajía", suponen, por decir así, el resumen de los modos de vida rurales. Se trata de una especie de síntesis viva, en un sector concreto de la comunidad, de distintos "ways" presentes en un momento dado en todo el pueblo" (Ibíd, 174).

"... la posición de los agricultores pequeños o medianos y ellos mismos como conjunto actúan para una gran parte de la población (los "pobres" en términos genéricos) como auténtico "grupo de referencia", hacia cuyos standards socio-económicos se proyectan las aspiraciones de la gente" (Ibíd, 175).

Les citacions que vénen a continuació es refereixen als límits de l'estratificació en el poble, a la integració i normalitat cultural, als fenòmens de desviació i marginació.

"En cierto modo, aunque por razones completamente opuestas, claro está, la posición de los vecinos "más ricos" respecto a los modos y usos tradicionales es similar a la de los "más pobres"; marginación deliberada en este caso y no "impuesta"; como vimos que ocurría en aquellas otras situaciones igualmente extremas. De cualquier modo, unas y otras son objetiva y subjetivamente los límites de la estratificación social en el pueblo y si la extre-

ma pobreza puede colocar a los que las sufren un punto / más acá de la comunidad, en el plano que comprende todo su ámbito físico, la abundancia de medios económicos, / respecto a los habituales en la comunidad, es un incentivo para que los "ricos", ante la gente al menos, se si -
túen algo más allá de lo corriente y cotidiano" (Ibid,182)

"La estratificación social de la comunidad se conforma / en torno a esos dos elementos primordiales: la familia y propiedad (...) Por otra parte, el sistema de estratificación social se apoya también en una ideología que, al mismo tiempo que hace patente las diferencias, une en un todo co herente los diversos elementos que la realidad / separa. Ideología que, en lo cotidiano, consagra un "ethos" específico de la comunidad rural. Los arquetipos / de "hombre honrado", del que "sirve", del que no es un / "peldío", o de la "mujer limpia", "de su casa", no se ajustan muy bien ni a los tipos ni a los comportamientos / de las personas que constituyen los estratos inferiores. La casi perfecta adecuación la ofrece más bien ese amplio nivel central y estratégico que es la "gente de media fajá". Ni siquiera los más acomodados responden con exactitud a los ideales de la vida campesina..." (Ibid, 245).

"....La vida social de la comunidad, si bien se fundamenta en normas aceptadas por la gente, dispone, por así decirlo, de unos márgenes de "anormalidad" manifiestos en / múltiples usos sociales". (Ibid., 246).

Crec que queda ben clar a través d'aquestes citacions el conjunt d'inclusions i exclusions i el caràcter de les mateixes. El protagonisme cultural des del punt de vista del possible correspon a un determinat grup. Fer un estudi cultural / del poble significa tant com fer l'estudi d'aquest grup.

Segons la meua manera d'entendre, el llibre d'En Luque / comporta una certa ambigüitat. Partint d'una orientació que / defensa la consistència sociològica del poble o comunitat, ell se adona posteriorment del protagonisme cultural d'un grup o estrat, els "de media fajá". Una certa "imatge" del poble correspon i està recolzada per aquest grup específic, però / en lloc de preguntar-se per l'existència d'altres "imatges" / la qual cosa el menaria a rompre amb el model inicial, minimitza la seva troballa amb la identificació a nivell cultural d'aquest grup amb la comunitat i l'exclusió simbòlica / dels altres grups i la declaració de l'anormalitat de determinats usos, valors i costums. El model inicial "absorbeix" / la possible troballa, si fem una comparació amb el model de / Pitt-Rivers. Afirmar l'existència sociològica dels grups socials i, a la vegada, la del poble, suposa una incompatibilitat que es resol mitjançant la subordinació d'un punt de / vista a l'altre. Per trencar amb el model inicial cal afirmar de manera primària l'existència sociològica dels grups / socials i les seves relacions mútues, cal pensar la realitat social com si estigués composta per un conjunt de modes de / vida que tenen la seva explicació en la peculiar relació d'uns grups en relació amb els altres, i, en definitiva, per la pe

culiar estructura econòmica i política existent en un lloc i en una època determinada. Segurament, tot això exigeix l'ús/ del concepte de classe i d'altres conceptes relacionats amb/ ell.

Quan el lector del llibre de Luque observa -cap al final- que es destaca el protagonisme cultural dels "de media fajía" se li presenta un dubte: les coses que als apartats anteriors han estat descrites com a quelcom de comú i bastant homogeni, de qui és característic? A qui s'ha d'atribuir? La sospita de la diversitat apareix de manera progressiva. Vegem-ne alguns exemples:

"El sistema axiológico de la comunidad proporciona suficientes recursos argumentales para que la gente enjuicie hechos como aquellos (llevarse la novia); todo un barrio extremo del pueblo puede quedar calificado perennemente/ de inhumano si se supone que tales cosas han ocurrido allí con cierta prodigalidad" (Luque, 1974: 136-7).

Crec que es pot, legítimament, substituir l'expressió "el/ sistema axiológico de la comunidad" per el "sistema axiológico de los de media fajía". Fent referència als "de media fajía":

"Apañarse con lo que uno tiene", sin poder -y muchas veces sin querer- pretender más, lleva consigo, por tanto, ligarse muy íntimamente a las convenciones sociales de / la comunidad" (Ibid., 177).

Crec que en aquest cas també es podria substituir "las / convenciones sociales de la comunidad" per "sus propias convenciones sociales". Potser altres vegades no és tan fàcil / averiguar qui és el protagonista de determinats fets, usos i valors.

* * *

El contrast fonamental entre Enrique Luque i David Gregory radica en el fet que el primer tendeix a identificar la realitat sociocultural amb la que representa un grup determinat en el marc del poble. Aquest és un grup ben determinat, i no una entitat tan etèria com la de "pueblo". Luque estableix implícitament i explícitament un punt d'observació. La comunitat és com si fos quelcom homogeni si se la contempla / des del punt de vista del grup del "de media fajía", i el seu mode de vida. Per a Gregory, el grup dels "de media fajía", / que en el seu poble s'anomenen "palantrines", és un grup com qualsevol altre, no ocupa cap posició central, determinant. / Per a Gregory hi ha diversos punts de vista i no un de sol.

Hom pot acceptar a Luque que en el moment que va estudiar el poble, el grup dels "de media fajía" tingués un paper preponderant en el pla cultural a causa d'una sèrie de situacions històriques ben concretes i al nombre de persones dels altres

grups que vivien al poble, però amb tot i això, no justificaria l'ambigüitat de la seva posició i del seu enfocament.

Vegem unes quantes citacions de l'obra de Gregory:

"En La Cepa existen diferencias radicales entre los que trabajan la tierra como labradores asalariados, los pe-lantrines, que poseen y trabajan sus propios campos, los que viven de las rentas de sus fincas y los grandes latifundistas" (Gregory, 1978: 191).

Gregory situa els "palantrines" dins la classe mitja-baixa, juntament amb altres grups socials. Vegem dos passatges significatius en els quals Gregory ens descriu els "palantrines":

"Las familias campesinas o agricultores independientes / son trabajadores por cuenta propia, y trabajan sus tierras con la ayuda de sus familias (...) Estos agricultores viven en condiciones sumamente duras, siempre al borde del desastre económico. Sufren de un visible desempleo, de forma más grave que muchos jornaleros, y sus ingresos están entre los más bajos de La Cepa. Unos rígido modo de vida han hecho de ellos el grupo más inmóvil, tanto desde el punto de vista laboral como geográfico. Su participación en los asuntos de la comunidad es mínima, si no inexistente. Los cabezas de estas familias son relativamente viejos. como grupo socioeconómico, los pequeños agricultores están también declinando. Cuando los padres desaparecen, los hijos más jóvenes venden su parte de tierra (una tierra que han llegado a odiar) al hermano o hermanas mayores, o a los grandes terratenientes del distrito" (Ibíd., 165).

"Los pelantrines (...) son campesinos agricultores que basan totalmente su posición en la propiedad de la tierra. De todos los grupos de La Cepa son los que están más unidos afectivamente a su trabajo agrícola como medio de vida. Muchas de esas familias accedieron por primera vez a la posesión de sus fincas con la desamortización de las propiedades eclesíásticas y feudales en el siglo XIX. Han continuado aumentando sus propiedades, pese a las leyes sobre herencias, que disponen el reparto equitativo entre los herederos, invirtiendo la mayor parte de sus beneficios en la tierra, para reunir privadamente un fondo mediante el cual el hermano o hermana que habían de quedar como herederos de la hacienda familiar podían comprar la parte respectiva a sus hermanos después de la muerte del padre y de la madre. A partir de 1959 había procurado comprar la mayor parte de la tierra que había quedado sin cultivar a causa de la emigración de la aristocracia. Según el rasero local, estas familias se consideran como / los agricultores más eficientes. Sin embargo, y pese a su laboriosidad, o tal vez a causa de ella, cuentan con el / desprecio de todo el municipio" (Ibíd., 219).

La caracterització que fan Luque i Gregory coincideixen. La valoració ha variat. Gregory ens ofereix una valoració ne

gativa del mode de vida del grup. Luque va assenyalar, també/ dels "de media fajía":

"A medida que los procesos migratorios han determinado / que sean otros ámbitos muy distintos al de la comunidad/ los que la gente tenga presentes en sus proyectos, ilu - siones y actitudes, ese "grupo de referencia" lo es tam - bién, pero ahora en sentido negativo" (Luque, 1974:176).

Independetment del fet que la valoració sigui positiva o negativa, el que és important és fer notar que és sols una / valoració. La valoració d'altres grups i individus, la qual / s'ha de relativitzar, contraposant-la a altres opinions reco l·lides per l'investigador. El que és important és saber no 7 absolutitzar-ne cap, saber no adoptar una visió específica com a model, o projectar a la resta de la realitat el que és sols / l'atribut d'una de les parts. Si una visió o estil de vida / predomina o s'imposa caldrà averiguar quines situacions eco - nòmico-polítiques i històriques el justifiquen i l'expliquen,

Pitt-Rivers remarca l'igualitarisme en una àrea molt es - tratificada. Luque, el protagonisme d'un determinat grup a / nivell local, la qual cosa no té correspondència si es consi - dera la totalitat del sistema. Ambdues respostes, tot i ésser dis - tintes, són el resultat de concebre el poble com a entitat / amb característiques sociològiques pròpies. Sempre que es / parteixi d'aquest punt de vista, cladrà identificar-lo amb / algun sector o grup social.

Una de les coses que considero realment interessants és / el fet que tant Luque com Gregory defineixen el grup dels / "media fajía" o dels "pelantrines" assignant-los un model de vida propi. És interessant de notar que a Andalusia existeixen també altres noms que serveixen per caracteritzar un / grup similar. Exemples d'això en són els noms de "mayetes", / "palentrines" i "malandrines". Tot això fa pensar que es / tracta d'un grup o classe social amb una dimensió regional, / i no d'un fenomen purament local, amb la qual cosa es pot / pensar en definir la seva posició i participació en l'estruc - tura de poder regional, així com definir un estil de vida a / nivell regional. Aquestes configuracions últimes ens porten / poc a poc a configurar un altre objecte d'anàlisi i d'investi - gació. Deixar de considerar que els pobles tenen entitat so - ciològica, no significa abandonar-los com a llocs d'estudi. / Cal passar a espais més amplis en la mesura que disposem d'un model nou, en la mesura que postulem que hi ha sectors d'in - dividus que tenen quelcom en comú: un estil de vida, insti - tucions, un sistema matrimonial.... específics. Podem adop - tar com a marc d'investigació un espai regional si som capa - ços d'aplicar el model de classe social, entenent que la se - va caracterització està basada en una totalitat d'atributs: econòmics, polítics, culturals, etc.

No es pot pensar que cada poble és un món, i que és difi - cil el comparar-los. Tampoc no és pot pensar que hi ha tantes classes o estrats com denominacions lingüístiques o variants

culturals apareixen. El model de classe social implica pensar la realitat en termes de sistema, d'un sistema que correspon a una zona més o menys ben delimitada. Això ens col·loca en una posició metodològica defensada per antropòlegs / molt conspicus; així, per exemple, Evan-Pritchard:

"Nosaltres recomanem als nostres alumnes d'Antropologia / que s'ocupin de problemes i no de comunitats" (1967: 104).

"L'investigador modern prefereix pensar, abans que en / termes de cultura (...) en sistemes socials" (Ibid., 109).

Leach, a la seva obra Les systèmes politiques des hautes terres de Birmanie, afirma:

"El problema és el següent. Dins del conjunt de la regió dels pujols Kachin, hi ha un conjunt considerable de / grups que tenen un nom en la terminologia indígena i que són parcialment o totalment diferents en el pla cultural. En alguns indrets, aquests grups viuen en zones diferents i relativament delimitades, en altres llocs, en canvi, viuen tots mesclats. L'estudi de l'organització social dels Kachin, no pot procedir, per tant, segons el / mètode clàssic que tracta els grups culturals com si fos sin illes socials (....)".

"El mètode d'exposició que em proposo emprar, és el següent: parteixo de la suposició que hi ha un sistema social a l'interior d'una regió més o menys arbitràriament definida, la regió dels pujols kachin. Les valls situades entre els pujols estan inclosos dins d'aquesta regió, els shan i els kachin, a aquest nivell de l'anàlisi, formen part d'un mateix sistema social" (Leach, 1972: 87-8).

Lèvi-Strauss, a Las estructuras elementales del parentesco en un paràgraf de la polèmica amb Leach diu:

"No és pel fet d'haver confós els Shan i els Kachin que / vaig creure que eren semblants, sinó que pel fet d'haver comprovat que eren semblants, vaig afirmar que -des del / punt de vista del sistema matrimonial- hom tenia dret a / amalgamar-los. No vaig fer res diferent del que fa Leach quan accepta que l'empremta "kachin" no es fonamenta ni / en la llengua, ni en la cultura, ni en la proximitat geogràfica, sinó sols en la possessió d'una estructura social comuna. Aquí és el moment de recordar, com justament assenyala Leach, que "L-etnògraf aplicat pot trobar tantes "tribus" diferents com les que ell tingui cura de / cercar" (Els sistemes polítics de les terres altes de / Birmanie, 1954: 291). (Lèvi-Strauss, 1969: 296).

Dins l'obra de Pitt-Rivers, tot i que s'afirma que el sector jornalero és molt nombros, no hi apareix un estudi detallat d'aquest, ni des del punt de vista econòmic, ni des del polític, ni des del

cultural. No són analitzats des del punt de vista de la seva condició laboral i social, sinó en tant que són membres del poble. Per tant, queden absorbits dins de la categoria poble, juntament amb altres grups i sectors. El que hom afirma del poble, ho afirma d'ells sols en tant que són membres del poble. Fan la sensació que la seva personalitat social està esquinqada. El que s'afirma d'ells en funció del sexe i l'edat, s'afirma com si aquests criteris estiguessin sols condicionats pel fet de pertànyer a una comunitat determinada, i no estiguessin modificats per la condició i per la situació de se i pel lloc que aquesta ocupa en el sistema total. L'enfocament de Pitt-Rivers no permet pensar la realitat en termes d'un sistema i subsistemes. En l'estudi d'Enrique Luque, en produir-se la identificació entre "pueblo" i "els de media fajia", i considerar la desviació o exclusió dels altres grups, tampoc no es realitza un esforç per pensar aquests grups, llurs característiques i relacions en termes d'un sistema i subsistemes socio-culturals, és a dir, de fer-los interdependents, a la vegada que s'afirma la identitat de cadascun.

Estudiar cada grup social en termes d'un subsistema és intentar descriure i dibuixar la seva organització socio-cultural específica, relacionada, oposada i explicada per la presència posició i característica dels altres grups dins del sistema total. El fet d'estudiar cada grup d'aquesta manera modifica la forma de redactar una monografia. Aquí ja no hi hauria un apartat intitulat, per exemple, "La Família", o si hi fos, ja no es parlaria d'un tipus genèric de família, sinó dels distints tipus de famílies i dels grups als quals corresponen.

Havent arribat ací, em sembla important postular el canvi dels models que s'estan utilitzant -cal dir que les consideracions i crítiques anteriors es podrien aplicar a d'altres monografies- i el canvi, per consegüent, de l'objectiu d'investigació i de la manera de delimitar-lo. En aquest sentit, penso que el llibre de David Gregory és un intent interessant tant pel canvi de model, com per la configuració i delimitació de l'objecte d'estudi. En un cert sentit, això també es pot dir del llibre d'Isidoro Moreno (1972), publicat anteriorment. Aquí no realitzaré una crítica o valoració respecte a l'ús del model i els resultats obtinguts per aquests dos autors.

L'objecte d'investigació no ha d'ésser la comunitat sinó el sistema de classes, llevat que no es pretengui que l'estudi d'antropològic de la Península Ibèrica romangui en una mena d'ofuscació respecte a d'altres disciplines. Entenc que el concepte de classe no s'ha de pensar de manera unilateral, és a dir, tenint en compte sols un o dos elements, sinó que ha d'ésser considerat com un concepte multilateral o multifacètic, en el qual la dimensió cultural, amb tota la seva complexitat, és un element destacat, i no secundari per a la seva caracterització. Amb tot i això, hom podria objectar que el concepte és emprat per altres disciplines, i gairebé sempre a nivell macrosocial, i en canvi l'antropòleg, tot i que modifiqui els seus models, continua investigant sempre una se -

rie de llocs relativament petits. El pas del concepte "comunitat" al de "classe social" sembla que implica problemes en el procediment operatiu, en la determinació del camí concret que cal seguir. La pregunta que ens qüestionem formulada directament seria: Per on hem de començar? Aquí cal recordar un tema que ha estat gaire estudiat a través de tota la història de l'Antropologia, i al qual hom ha concedit una gran importància: l'estudi del parentiu i dels sistemes matrimonials. / Penso que amb el fet de centrar-se inicialment en l'estudi / del sistema matrimonial, que és una realitat complexa i important, a través d'estudis extensius i intensius, mitjançant el recull de formulacions verbals i dades estadístiques del / comportament dels individus, i relacionant les estratègies matrimonials diferenciades amb altres elements distints, podria configurar-se paulatinament la realitat del sistema de / classes.

En les monografies de Pitt-Rivers i Enrique Luque es parla de l'existència de distintes estratègies matrimonials, però no sempre se les relaciona amb els distints grups socials. Això és especialment cert respecte al que hom anomena "llevantar a la novia", que segons una enquesta que he realitzat, / es dona o es donava molt freqüentment des del Regne de Múrcia i la província de Ciudad Real, fins a la punta sud de / L'Estat Espanyol. Cal que recordem, aquí, un paràgraf de la / ciació de Lévi-Strauss que suara hem esmentat: "des del punt de vista del sistema matrimonial -hom tenia dret a amalgamar- / los". L'estudi del sistema matrimonial permetria d'entrada / delimitar en el cas anterior, una àmplia zona a partir de / l'existència d'un sistema matrimonial, el qual s'hauria de / relacionar posteriorment amb altres sistemes. Tot això, a causa de la complexitat que comportaria, implicaria la realització de canvis en la durada del treball de camp, i deixaria camp obert a la formació de grups o equips de treball.

BIBLIOGRAFIA

- DUMONT, L i POCKOCK.
1957 "Village Studies", Contributions to Indian Sociology, I: 23-42.
- DUMONT, L.
1967 Homo Hierarchicus. Paris. Gallimard.
- EVANS-PRITCHARD, E.E.
1967 Antropología Social. Buenos Aires. Gallimard.
- GREGORY, D.
1978 La Odisea Andaluza. Madrid. Tecnos.
- LEACH, E.
1972 Les systèmes politiques des hautes terres de Birmanie. Maspero. Paris.
- LEVI-STRAUSS, C.
1969 Las estructuras elementales del parentesco. Paidós. Buenos Aires.

- LUQUE, E.
1974 Estudio antropológico social de un pueblo del Sur.
Tecnos. Madrid.
- MORENO, Isidoro.
1972 Propiedad, clases sociales y hermandades en la Ba-
ja Andalucía. Siglo XXI. Madrid.
- PITT-RIVERS, Julián.
1970 Los Hombres de la Sierra. Grijalbo. Barcelona.
- SRINIVAS, M.M.
1975 "The Indian Village: Myth and Reality" en Studies/
in Social Anthropology, pàg. 41-85. Edited by J.H.
M. Beattie and R.G. Lienhardt. Oxford at Clarendon
Press, Oxford.